

Research Paper

Explaining the effect of social capital on the academic resilience of Farhangian University students in line with the general policies of creating transformation in the education system

Roghayeh Alaei^{1*}

1. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran.

<https://doi.org/10.22034/scart.2023.62910>

Received: February 20, 2023

Accepted: July 25, 2023

Available online: March 20, 2023

Keywords: trust, participation, social capital, academic resilience.

Abstract

The effect of social capital on the academic resilience of Farhangian University students has been investigated in this research, considering the emphasis of the general policies of creating transformation in the education system on the Ministry of Education as a producer of social capital. Following the method of case study and analysis of open interviews conducted with students with high, low and medium academic resilience in the mentioned research (32 people). The findings show that out of 37 concepts in open coding, 8 concepts in axial coding in explanation vertical and horizontal trust and participation were extracted at the top and bottom levels. High horizontal and vertical trust with the concepts of "existence of high social responsibility of students" and "high level of individual and intra-group trust" were raised mostly among students with high and medium academic resilience. The main components of high and low horizontal and vertical participation among students with high and medium academic resilience are, respectively, "high civic participation" and "face-to-face relationships and having high mechanical solidarity"; "Lack of effective communication with students" and "Having a limited idea of good". According to the results of the research, it is necessary to re-emphasize the clauses of the general policies of creating transformation that have a lot to do with strengthening the political participation and participation of students in university issues, the involvement and participation of students at the community level in the policies and programs of the university.

Alaei, R. (2023). Explaining the effect of social capital on the academic resilience of Farhangian University students in line with the general policies of creating transformation in the education system. *Sociology of Culture and Art*, 6(1), 68-82.

Corresponding author: Roghayeh Alaei

Address: Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, P.O. Box 14665-889, Tehran, Iran.

Tell: 09107786149

Email: dr.alaei@cfu.ac.ir

Extended Abstract

1- Introduction

The effect of social capital on the academic resilience of Farhangian University students has been investigated in this research, considering the emphasis of the general policies of creating transformation in the education system on the Ministry of Education as a producer of social capital. Social capital is a social science concept used within macro social work practice to describe the role of human relationships, connectivity, and networks in the planned change process. Social capital has been used to examine how marginalized populations and resource-limited communities mobilize and act to improve social conditions relying on human relationships, connectivity, and networks (Balovlenkov, 2013). Studies indicate that a number of personal characteristics are typically evident among academically successful students; these are similar to those demonstrated by children who are resilient in other domains of life. An internal locus of control, optimism, and a strong sense of self-efficacy are key characteristics exhibited by academically resilient children. Several studies have linked high self-esteem or a strong self-concept with resilience (Fallon, 2010:41). Most studies show that the amount and application of social capital strongly affects resilience, and in university, social capital as a vital capacity in students of Farhangian University can have a direct relationship with resilience.

According to the existing researches, students with a higher level of social capital have more social resilience than other students and are more successful in different stages of class participation and academic progress.

Therefore, the reduction of social capital as a social problem in the society, especially among students, is of great importance, and its investigation in Ardabil city is a priority because of its traditional and religious context. As far as the researcher's observations among students also indicate its importance, especially in advancing educational goals. Therefore, the basic question of this research is: What is the status of students in terms of trust (horizontal, vertical) and participation (horizontal, vertical) as the main elements of social capital, and what effect has this capacity had on the academic resilience of students of Farhangian University of Ardabil.

2- Methods

Following the method of case study and analysis of open interviews conducted with students with high,

low and medium academic resilience in the mentioned research (32 people).

The sample selection (32 in-depth interviews) was made in a purposeful way (obtained by data saturation) among the students of 5 classrooms (on average 30 students each) with academic progress (poor, average and good) randomly.

The validity and validity of the interview was also discussed according to common methods such as theoretical saturation and the cooperation of the participants in compiling the analyzes and results.

In the current research, validity and reliability are examined at the stage of writing the report.

In this research we have used the case study method and the use of semi-structured interview tools. Considering that academic resilience shows itself in academic progress, we therefore made the basis of our comparison the relationship between academic progress and social capital.

3- Results

In the case study, there are no specific formulas or step-by-step instructions in the data analysis process. According to the nature of this research, open and axial coding was done to analyze the collected data. After reviewing the data, sentences related to social capital components were extracted and similar concepts were coded with a common code in the form of 37 concepts. In fact, the initial codes and categories that were created in open coding were merged with similar items and the relationship between subcategories was determined and categories with new concepts were formed. Coding data was done through interviews about participation (vertical and horizontal participation) and trust (vertical and horizontal trust) among students. Finally, a class with new concepts was formed. Continuous comparison was done in axial coding and the researcher compared the codes with each other and grouped them in the form of 45 subclasses.

Participating students were undergraduate elementary education students who were in the age range of 19 to 23 years.

High vertical trust among students is seen in the form of "high social responsibility of students". This issue is evident among all three categories of students with high academic resilience (87.5%), average (81.81%) and weak (69.4%) and with a high percentage among students with good academic progress, we also see a high level of social responsibility.

Low vertical trust among students is also shown in the form of "weakness of government bureaucracy structures". So that the students with high and medium academic resilience with 85 and 85.45

percent, respectively, acknowledge the weak elements and components of government bureaucracy structures almost identically.

High horizontal trust among students can be seen in the form of "high level of individual and intragroup trust". This issue is evident among all three categories of students with high academic resilience (93.3%), average (87.2%) and weak (75.5%) students. Here too, we see a high level of individual and intragroup trust among students with good academic progress. Low horizontal trust among students has also appeared in the form of "low collective trust". So that the students of all three columns have high, medium and low academic resilience, respectively with 83.3; 83.6 and 82.2 percent have acknowledged low collective trust almost equally.

High vertical participation among students is seen in the form of "high civic participation". This issue is less among students with high academic resilience (56.91%) than among students with moderate (84.54%) and weak (75.8%) academic resilience, and perhaps the reason for this is that these students focus more on academic issues and their academic progress.

Low vertical participation among students is also mentioned in the form of "lack of effective communication with students". So that the students with medium and high academic resilience have pointed to the lack of communication between the officials and the students and the lack of involvement of the students in management and local participation with 81.81 and 80.95%, respectively.

High horizontal participation among students is seen in the form of "face-to-face relationships and having a lot of mechanical correlation". This issue is more among students with high and medium academic resilience with (92.85%) and (92.20%) than among students with weak academic resilience (88.8%). Of course, this difference is not very significant and it shows that among the majority of students we see face-to-face relationships in Farhangian University.

Low horizontal participation among students is also mentioned in the form of "limited good idea". Despite the high level of high horizontal participation, among students we also see a limited good idea, so that almost 60% of students with medium, high and weak academic resilience have this idea.

4- Conclusion:

The meaning of academic resilience is that a student achieves a level of ability to effectively deal with

obstacles, challenges and pressures in the university, and the existence of an atmosphere of cooperation and trust gives students the opportunity to facilitate the relationship between themselves and the society and improve their trust and participation.

The results of this research are in line with the results of Ledogar and Flembang (2008), Stansma et al. (2007), Durham (2009), Quabing Wu et al. (2014), Biles et al. (2021), Volandari et al. (2022), Nazari (1401) and Javan Magdar et al. "Individual and intra-group trust" is more important in relation to students with high and medium academic resilience and it shows that the progress of this group of students is actually related to their high level of vertical and horizontal trust.

In general, it can be concluded that according to the findings of the research, it is necessary to put more emphasis on the following items from the general policies of creating transformation in the education system in order to realize and follow them: education of ambitious, hopeful, benevolent, responsible, law-oriented, justice-seeking, wise, creative, collectivist, self-believing and self-sacrificing people; Improving the status of education (especially Farhangian University) as the most important institution for training human resources and generating social capital; Developing the participation of teachers (especially student teachers) in the process of improving educational, research, educational and cultural programs; strengthening life skills and the ability to solve problems and act on what has been learned to improve individual and social life; Building a foundation for strengthening public and non-governmental partnerships, especially creating the context for teachers (especially student teachers) to participate in the education process.

5- Funding

This article is derived from a research project entitled "Investigation and explanation of the effect of social capital on the academic resilience of Farhangian University students" in 1401-1402, which was carried out by the presenter as the author of the article with the support of Farhangian University.

6- Authors' contributions

Except for the author whose names were included, no one else participated in this research.

7- Conflict of interests

There is no conflict of interest to disclose.

مقاله پژوهشی

تبیین تأثیر سرمایه اجتماعی در تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان در راستای سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش

رقیه علائی^{۱*}

۱. استادیار، گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

<https://doi.org/10.22034/scart.2023.62910>

چکیده

تأثیر سرمایه اجتماعی بر تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان با توجه به تأکید سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش بر وزارت آموزش و پرورش به عنوان مؤلف سرمایه اجتماعی در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته است. پیرو روش مطالعه موردی و تجزیه و تحلیل مصاحبه‌های باز صورت گرفته با دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا، پایین و متوسط در پژوهش مذکور (۳۲ نفر)، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که از بین ۳۷ مفهوم در کدگذاری باز، ۸ مفهوم در کدگذاری محوری در تبیین اعتماد و مشارکت عمودی و افقی در سطح بالا و پایین مستخرج گردید. اعتماد افقی و عمودی بالا با مفاهیم «وجود مسئولیت اجتماعی بالای دانشجویان» و «میزان بالای اعتماد فردی و درون گروهی» بیشتر در بین دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا و متوسط مطرح شد. در کنار این موضوع، اعتماد افقی پایین (ضعف ساختارهای بوروکراسی دولتی) و اعتماد عمودی پایین (پایین بودن اعتماد جمعی) نیز در بین تعدادی از دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا و متوسط نیز دیده می‌شود. مؤلفه‌ی اصلی مشارکت افقی و عمودی بالا و پایین در بین دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا و متوسط به ترتیب عبارتند از «مشارکت مدنی زیاد» و «روابط رودرو و داشتن همستگی مکانیکی زیاد»؛ «نبود ارتباط مؤثر با دانشجویان» و «تصور خیر محدود داشتن». طبق نتایج تحقیق، ضروری است دوباره بر بندهای سیاست‌های کلی ایجاد تحول که ارتباط زیادی با تقویت مشارکت سیاسی و مشارکت دانشجویان در مسائل دانشگاه، درگیری و مشارکت دانشجویان در سطح جامعه دارند در سیاست‌ها و برنامه‌های دانشگاه تأکید شود.

تاریخ دریافت: ۱ اسفند ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش: ۳ مرداد ۱۴۰۲

انتشار آنلاین: ۱ فروردین ۱۴۰۳

واژه‌های کلیدی: اعتماد، مشارکت،

سرمایه اجتماعی، تاب‌آوری تحصیلی.

استناد: علائی، رقیه (۱۴۰۳). تبیین تأثیر سرمایه اجتماعی در تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان در راستای سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش. *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۶ (۱)، ۶۸-۸۲.

* نویسنده مسئول: رقیه علائی

نشانی: گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

تلفن: ۰۹۱۰۷۷۸۶۱۴۹

پست الکترونیکی: dr.alaei@cfu.ac.ir

۱- مقدمه و بیان مسئله

سرمایه اجتماعی یک مفهوم اجتماعی است که در طول سال‌ها تعاریف و اندازه‌گیری آن تغییر و تکامل یافته‌است. در گسترده‌ترین مفهوم نیز دلالت بر این دارد که چگونه با بهبود درک ما از نحوه فعالیت جمعی، پیوندهای متقابل، همبستگی و اعتماد می‌توانیم شاهد تغییر واقعی فعالیت‌های کلان اجتماعی در جامعه باشیم (بالونکوف^۱، ۲۰۱۳). از نظر آلدریچ^۲ (۲۰۱۲) پیوندهای افقی که اغلب در پیوند و پل زدن سرمایه اجتماعی یافت می‌شود، بین مردم و گروه‌هایی با اقتدار و موقعیت برابر، دیده می‌شود. پیوندهای عمودی نیز شامل، پیوندهای سلسله‌مراتبی هستند که اغلب بین یک شبکه و نوعی ساختار (نظیر سازمان، دولت و حاکمیت) وجود دارد (آلدریچ، ۲۰۱۲). در واقع سرمایه اجتماعی افراد جامعه را به هم پیوند می‌دهد و بر ادراک قوی از جامعه محلی، کدهای اخلاقی خودتنظیمی و هنجارها، تعامل متقابل و اعتماد اشاره دارد که در بین افراد و گروه‌ها در سطح جامعه وجود دارد (چاسکین^۳، ۲۰۰۸).

از این رو اعتماد و مشارکت مفهومی مفید در تبیین مفهوم سرمایه اجتماعی است. افراد مبتنی بر اعتماد متقابل، در مبادلات خود در ارتباط با داشتن اطلاعات، هنجارها و ارزش‌ها یکسان هستند. به یک معنا، اعتماد برای تشکیل پیوندها و معاهدات اجتماعی ضروری است. ونسترا^۴ (۲۰۰۲) نیز به مشارکت و اعتماد به‌عنوان دو فاکتور مهم سرمایه اجتماعی اشاره دارد. تاب‌آوری، یک فرایند، ظرفیت یا قدرت انطباق با وجود مواجهه شدن با شرایط چالش برانگیز یا تهدیدکننده است. رایلی و ماستن^۵ (۲۰۰۵): ۱۳) تاب‌آوری را «اشاره به الگوهای سازگاری مثبت در چهره مصیبت» بیان می‌کنند. در این بین، تاب‌آوری تحصیلی در بین دانشجویان، به‌عنوان یکی از مهمترین ظرفیت‌های تاب‌آوری اجتماعی از اهمیت بسزایی برخوردار است. کمک می‌کند. از دیدگاه فالون^۶ (۲۰۱۰: ۴۱)؛ دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی، از بقیه سرآمد هستند، چون می‌توانند مطالب و اطلاعات ارائه شده در کلاس را درک کنند و تکالیف و تست‌ها را به خوبی انجام دهند. برخی مطالعات، نسبت دانش‌آموزان تاب‌آور تحصیلی را به‌عنوان شاخصی برای محاسبه کیفیت و برابری یک سیستم آموزشی نیز بیان می‌کنند (برای مثال آگاسیستی و همکاران^۷، ۲۰۱۸). مطالعات در مورد تاب‌آوری تحصیلی، معمولاً پایگاه اجتماعی-اقتصادی را به‌عنوان یک شاخص خطر یا ناملایمی برای دانشجویان در نظر می‌گیرند. همچنین نتیجه و کارنامه تحصیلی موفق دانشجویان نیز به‌عنوان یک شاخص سازگاری با تاب‌آوری تحصیلی استفاده می‌شود (تودور و اسپری^۸، ۲۰۱۷).

دورهام^۹ (۲۰۰۹) با هدف شناسایی عوامل کلیدی که به تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان آفریقایی-آمریکایی در دانشگاه کانزاس، نشان داد که عوامل اصلی ارتباط با جامعه و دانشگاه عبارتند از: درگیر بودن در تشکلهای و فعالیت‌های دانشجویی، معنویت یا اعتقادات مذهبی بوده است. در واقع می‌توان گفت که سرمایه اجتماعی بر تاب‌آوری در سطح جامعه (بالاخص دانشجویان) تأثیر می‌گذارد (آلدریچ، ۲۰۱۲؛ لیوت و همکاران، ۲۰۱۰؛ ماگیس، ۲۰۱۰؛ ویلسون، ۲۰۱۲)^{۱۰}. اکثر مطالعات نشان می‌دهد که میزان و کاربرد سرمایه اجتماعی به شدت بر تاب‌آوری تأثیر می‌گذارد و در دانشگاه، سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک ظرفیت حیاتی در دانشجویان دانشگاه فرهنگیان می‌تواند ارتباط مستقیمی با تاب‌آوری داشته باشد. از لحاظ سابقه موضوع تحقیق، شاهد تحقیقات بسیاری در رابطه با تاب‌آوری تحصیلی هستیم و نتایج آنها نشان می‌دهد که بحث تاب‌آوری تحصیلی چقدر برای آینده دانشجویان بسیار مهم و حیاتی است. لیکن تحقیقات معدودی به ارتباط تاب‌آوری تحصیلی با موضوع سرمایه اجتماعی پرداخته است. امید که این تحقیق گامی در راستای کمک به تبیین و تشریح بیشتر این موضوع در بین دانشجویان باشد.

- 1 . Balovlenkov
- 2 . Chaskin
- 3 . Aldrich
- 4 . Veenstra
- 5 . Riley and Masten
- 6 . Fallon
- 7 . Agasisti et al.
- 8 . Tudor & Spray
- 9 . Durham
- 10 . Aldrich, Elliott et al., Magis, Wilson

از اینرو بررسی آن در بین قشر مهمی نظیر دانشجویان بیش از پیش اهمیت پیدا می‌کند. در این ارتباط موضوع بررسی سرمایه اجتماعی دانشجویان، یکی از موضوعات مطرح در طی سال‌های اخیر در دانشگاه‌های ایران بالاخص در دانشگاه فرهنگیان بوده است. موضوعی که با توجه به تجربه زیسته محقق در در بین دانشجویان دانشگاه فرهنگیان اردبیل به ویژه در رشته آموزش ابتدایی اهمیت و ارتباط آن با تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان بیش از پیش دیده می‌شود و نیاز است که به صورت علمی مورد بررسی قرار گیرد. در واقع، چالش اصلی این پژوهش این است که دانشجویان دانشگاه فرهنگیان چقدر از سرمایه اجتماعی برخوردار هستند که آنها را به تاب‌آوری تحصیلی بالایی می‌رساند و اینکه این مسأله چقدر در بین خود دانشجویان نیز از اهمیت برخوردار است که در صورت نداشتن سرمایه اجتماعی متوسط و بالا، نسبت به تقویت آن در راستای افزایش تاب‌آوری‌شان بالاخص تاب‌آوری تحصیلی اقدام نمایند.

مطابق سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش^۱، فرهنگ‌سازی و بسترسازی برای تقویت مشارکت، منطبق بر قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام اداری و آموزش و پرورش به‌ویژه ایجاد زمینه‌ی مشارکت دانشگاه‌ها از بندهای مورد اشاره در این سیاست کلی است تا جایگاه آموزش و پرورش را به مثابه مهم‌ترین نهاد تربیت نیروی انسانی و مولد سرمایه‌ی اجتماعی ارتقاء دهد (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای، ۱۳۹۲) از اینرو با توجه به این سیاست کلی، در پژوهش رابطه سرمایه اجتماعی با تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان مورد بررسی قرار گرفته است. نظر به پژوهش‌ها و تحقیقات انجام شده موجود که دانشجویان با سطح بالاتر سرمایه اجتماعی، نسبت به بقیه دانشجویان، دارای تاب‌آوری اجتماعی بیشتری هستند و در مراحل مختلف مشارکت در کلاس و پیشرفت تحصیلی، موفق‌تر عمل می‌کنند. لذا کاهش سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک مسئله اجتماعی در جامعه بالاخص در بین قشر دانشجویان از اهمیت بسزایی برخوردار است و بررسی آن در شهر اردبیل، به دلیل بافت سنتی و مذهبی آن نیز از حائز اولویت است. تا آنجا که مشاهدات محقق در بین دانشجویان نیز حاکی از اهمیت آن بالاخص در پیشبرد اهداف آموزشی است. با توجه به امکانات و اطلاعات در دسترس موجود از وضعیت تحصیلی دانشجویان، مبنای تاب‌آوری تحصیلی را پیشرفت تحصیلی دانشجویان و شناخت کیفی محقق به‌عنوان استاد آنها در دانشگاه، در این پژوهش در نظر گرفته شده است. در این مقاله، از روش کیفی مطالعه موردی (با ابزار مصاحبه ساختارمند) در قالب مطالعه دانشجویان دانشگاه فرهنگیان به‌عنوان مورد تحقیق استفاده شده است. از اینرو سوال اساسی این تحقیق عبارت است از اینکه: دانشجویان دارای چه وضعیتی از لحاظ اعتماد (افقی، عمودی) و مشارکت (افقی، عمودی) به‌عنوان عناصر اصلی سرمایه‌اجتماعی هستند و این ظرفیت چه تأثیر بر تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان اردبیل گذاشته است.

۲- پیشینه پژوهش

۱-۲: پیشینه تجربی

جوان مجرد و همکاران (۱۴۰۱) در تحقیقی با عنوان "نقش سرمایه‌های اجتماعی و روانشناختی در پیش‌بینی اشتیاق تحصیلی^۲ در بین دانشجویان دانشگاه گیلان" (حجم نمونه: ۵۲۹ نفر) نشان می‌دهند که طبق ضریب همبستگی پیرسون، بین ابعاد سرمایه اجتماعی و سرمایه روانشناختی و اشتیاق تحصیلی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. یکی از عوامل مؤثر بر اشتیاق تحصیلی دانشجویان، سرمایه اجتماعی است. سرمایه‌های اجتماعی و روانشناختی نقش مؤثری بر اشتیاق تحصیلی دانشجویان دارند. بر این اساس، برنامه‌ریزان نظام آموزش عالی در تدوین برنامه‌های آموزشی جهت افزایش بیشتر اشتیاق تحصیلی دانشجویان به نقش سرمایه‌های اجتماعی و روانشناختی توجه داشته باشند.

نظری (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان "تأثیر روش آموزش معکوس بر خودراهبری و تاب‌آوری تحصیلی در ایام همه‌گیری کووید ۱۹" (حجم نمونه: ۹۰ نفر) نشان می‌دهد که آموزش معکوس، اهمیت نقش فراگیران در پذیرش مسئولیت یادگیری خود و توانایی سازگاری مثبت و موفقیت‌آمیز با شرایط ناگوار را دو چندان کرده است. نتایج تحقیق نشان داد که آموزش معکوس

۱. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (۱۳۹۲). سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای.

برخط، تأثیر مثبت و معناداری بر خودراهبری و تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان در طول همه‌گیری کرونا، در درس زبان تخصصی داشته است؛ بدین معنا که آموزش معکوس برخط، سبب افزایش خودراهبری و تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان می‌گردد. عادل‌نژاد و همکاران (۱۴۰۰) در تحقیقی با عنوان "بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی درون گروهی و برون گروهی و عوامل جمعیت‌شناختی مؤثر بر آن در بین دانشجویان دانشگاه تهران و دانشگاه علوم و تحقیقات" به این یافته رسیدند که سرمایه اجتماعی با میانگین ۶۷/۱۳ در حد متوسطی قرار دارد. میانگین سرمایه اجتماعی درون گروهی (۳۶/۶۷) و سرمایه اجتماعی برون گروهی (۳۰/۴۷) است. بین متغیرهای وضعیت مسکن و مقطع تحصیلی و سرمایه اجتماعی در دو بعد درون گروهی و برون گروهی رابطه معنادار نشد. در واقع، با توجه به اهمیت هر دو بعد سرمایه اجتماعی درون گروهی و برون گروهی در دانشجویان باید در برنامه‌ریزی‌های آتی توجه به ارتقا دو بعد سرمایه اجتماعی را مورد توجه قرار داد. همتی و غفاری (۱۳۹۵) نیز در تحقیقی با عنوان "تحلیل چند سطحی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری تحصیلی" که در سه سطح فردی-شخصیتی، خانواده و مدرسه به صورت پیمایشی و با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای روی ۲۵۰ دانش‌آموز، ۱۹۲ دختر و ۵۸ پسر در مقطع متوسطه مناطق کمتر توسعه‌یافته در شهرستان مبارکه انجام داده‌اند، حاکی است که طبق نتایج حاصل از رگرسیون سلسله‌مراتبی متغیرهای سطح فردی (عزت نفس و انگیزش تحصیلی) و سطح خانواده (سرمایه اجتماعی خانواده) تأثیر معناداری بر تاب‌آوری تحصیلی دارند. همچنین برخلاف ارتباط متغیرهای سطح مدرسه با تاب‌آوری تحصیلی با ورود متغیرهای سطوح دیگر در مدل نهایی، این تأثیر غیرمعنادار می‌شود. جاهد مطلق و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی با موضوع "اثربخشی آموزش تاب‌آوری بر فشار روانی دانش‌آموزان دختر دبیرستانی ساکن خوابگاه" نشان دادند که تفاوت معناداری بین گروه آزمایش و گروه گواه وجود دارد، بدین معنا که آموزش برنامه تاب‌آوری موجب کاهش معنادار در میانگین نمرات استرس گروه آزمایش نسبت به گروه گواه گردید. نتایج پژوهش نشان داد که آموزش برنامه تاب‌آوری می‌تواند به‌عنوان یک روش مداخله‌ای مفید برای کاهش فشار روانی دانش‌آموزان به کار رود.

نتایج پژوهش‌های خارجی نیز نشان می‌دهد که دانشجویانی که تاب‌آوری تحصیلی بالایی دارند دارای عملکردهای تحصیلی بهتری نیز هستند. وانگ و همکاران^۱ (۲۰۲۲) در پژوهشی با موضوع تأثیر خدمات مددکاری اجتماعی بر تاب‌آوری کودکان مهاجر به بررسی چهار مدرسه ابتدایی (دو مدرسه دولتی و دو مدرسه خصوصی مهاجر) شهر گوانگژو (نمونه: ۴۶۱ نفر)، چین پرداختند. یافته‌های این پژوهش نشان داد خدمات مددکاری اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری بر تاب‌آوری کودکان مهاجر دارد. به طور مشخص، خدمات مددکاری اجتماعی از نظر فعالیت‌های آموزشی، فعالیت‌های علاقه‌مند و مشاوره روان‌شناختی بر تاب‌آوری کودکان مهاجر پس از کنترل تأثیر سرمایه اجتماعی، خودکارآمدی و وضعیت اقتصادی فردی و خانوار تأثیر گذاشت. علاوه بر این، دانش‌آموزانی که در فعالیت‌های آموزشی شرکت کردند، تاب‌آوری بالاتری از خود نشان می‌دهند.

وولاندری و همکاران^۲ (۲۰۲۲) در پژوهشی با موضوع بررسی نقش مکانیسم‌های سرمایه اجتماعی در تاب‌آوری با بررسی اینکه چگونه سرمایه اجتماعی ممکن است جمع‌آوری قابلیت‌های تاب‌آوری را تسهیل کند پرداخت. این پژوهش با استفاده از ادبیات سرمایه اجتماعی، بر استراتژی‌ها و فعالیت‌های یک تعاونی روستایی شناخته‌شده ملی در اندونزی تمرکز می‌کند تا مکانیسم‌های سرمایه اجتماعی، به‌ویژه هدایت و هدف قرار دادن سرمایه اجتماعی، که زیربنای مجموعه‌های متنوعی از قابلیت‌های تاب‌آوری است را آشکار کند. با مفهوم‌سازی تاب‌آوری تعاونی با توجه به اهداف دوگانه تعاونی‌ها یعنی دوام اقتصادی و اجتماعی، یک چارچوب تجربی ایجاد کند که مکانیسم‌های مبتنی بر سرمایه اجتماعی را در بر می‌گیرد که زیربنای تاب‌آوری تعاونی است. از نظر اقتصادی، تقویت سرمایه اجتماعی (کانال‌سازی) ممکن است منجر به شفافیت سازمانی و کار مشترک شود، در حالی که گسترش شبکه‌های اجتماعی (هدف‌گذاری) سرعت و انعطاف‌پذیری را توسعه می‌دهد. از نظر اجتماعی، هر دو مکانیسم منجر به ظهور قابلیت‌های انعطاف‌پذیری در سطح فردی می‌شوند.

در مطالعه گموران و همکاران^۳ (۲۰۲۱) در تحقیقی با عنوان «سرمایه اجتماعی و پیشرفت دانشجویی: آزمون تئوری مبتنی بر مداخله» با حجم نمونه ۳۰۰۰ دانش‌آموز کلاس اولی، نشان داده شد که سرمایه اجتماعی و روان‌شناختی نقش کلیدی در پیشرفت

1. Huang
2. Wulandhari
3. Gamoran

تحصیلی دانشجویان دارد و به‌عنوان یک مؤلفه شناختی ذهن، با عملکرد تحصیلی مرتبط هست. کالایترازی و همکاران^۱ (۲۰۲۱) در پژوهشی با موضوع سرمایه اجتماعی، حمایت اجتماعی و استرس ادراک شده در دانشجویان: نقش تاب‌آوری و رضایت از زندگی به بررسی این سوال پرداخت که آیا حضور و یا عدم حضور سرمایه اجتماعی و عدم حضور حمایت اجتماعی با استرس کمتر درک شده از طریق اثر واسطه‌ای تاب‌آوری و رضایت از زندگی مرتبط است یا خیر. جامعه آماری آنها ۴۰۳ دانشجوی مقطع کارشناسی یونان بود. همچنین تفاوت‌های جنسیتی نیز مورد بررسی قرار گرفت. استرس ادراک شده به طور غیرمستقیم توسط عدم حضور حمایت اجتماعی و عدم حضور پیوند سرمایه اجتماعی از طریق تاب‌آوری و رضایت از زندگی و مستقیماً با حضور پیوند سرمایه اجتماعی پیش‌بینی شد. بیلز و همکاران^۲ (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای با موضوع فعال کردن سرمایه اجتماعی: چگونه مربیگری هم‌تا و اجتماعی-عاطفی تاب‌آوری و موفقیت را برای دانشجویان کالج اجتماعی (نمونه: ۴۶ نفر) در آمریکا را تسهیل می‌کند، تأثیر مدل مربیگری فشرده را از طریق استاد به دانشجو و راهنمایی هم‌تا به هم‌تا که در کالج‌های اجتماعی استفاده می‌شود، شرح می‌دهد. این پژوهش توجه ویژه‌ای به تمرین مربیگری اجتماعی-عاطفی، توسعه یک "زنجیره مربیگری" و تأثیر جوامع حمایتی بر روی شرکت کنندگان دانشجویان و اساتید می‌کند. مرور پیشینه تحقیق حاکی از اهمیت زیاد سرمایه اجتماعی در زندگی اجتماعی و بالاخص در دانشگاه و بین دانشجویان است. مزید این طرح نسبت به کارهای انجام شده، استفاده از ابعاد اصلی سرمایه اجتماعی جهت سنجش و بررسی ارتباط آن با تاب‌آوری تحصیلی به صورت روش کیفی است تا تمامی ابعاد موضوع به صورت مشخص مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

۲-۲: ملاحظات نظری

- تاب‌آوری تحصیلی

یک سیستم تاب‌آور، نشان‌دهنده کاهش احتمالات شکست، کاهش پیامدهای ناشی از شکست، آسیب و پیامدهای منفی اقتصادی و اجتماعی، کاهش زمان برای بازیابی یک سیستم خاص یا مجموعه‌ای از سیستم‌ها، برگشت به سطح عملکرد عادی و پایداری یک سیستم یا اکوسیستم است (وادکر و همکاران، ۲۰۲۰). تاب‌آوری در سطوح فردی و اجتماعی تمایل به بررسی واکنش به یک رویداد ناگهانی، فاجعه‌بار و توانایی فرد یا جامعه برای بازگشت به شرایطی شبیه به وضعیت قبل از فاجعه را دارد (بولزان و قله، ۲۰۱۸). در واقع تاب‌آوری، حفظ شرایط زندگی طبیعی و ظرفیت جلوگیری یا کاهش تلفات در مقابل آسیب‌ها است (شاو و همکاران، ۲۰۱۴). تاب‌آوری، داری یک مفهوم مثبت اجتماعی است. اصطلاح تاب‌آوری اجتماعی برای اولین بار توسط ادگر (۲۰۰۰) مطرح شد جوامعی که در آنها با تنوع منابع مواجهیم به دلیل انعطاف‌پذیری بالاتر، تاب‌آورترند. او مهاجرت و استرس جابجایی قابل توجه جمعیت را اغلب نشانه‌ای از شکست تاب‌آوری اجتماعی می‌داند چرا که مهاجرت اغلب بر زیرساخت‌های اجتماعی هر جامعه اثر منفی می‌گذارد. از سایر عناصر مؤثر بر تاب‌آوری اجتماعی، همکاری و مشارکت شهروندان، همبستگی اجتماعی، داشتن هویت واحد، حس تعلق، وجود امنیت و فراگیری اجتماعی را می‌توان نام برد. تاب‌آوری تحصیلی به‌عنوان توانایی دانش‌آموزان برای مقابله موثر با موانع، چالش‌ها و فشار در محیط مدرسه در طول زمان تعریف می‌شود (فالون، ۲۰۱۰، ص ۴۰). فرگوس و زیمرمن (۲۰۰۶) مروری کوتاه بر ادبیات تاب‌آوری و رفتار خشونت‌آمیز ارائه کردند. در برابر انواع عوامل خطر برای رفتار خشونت‌آمیز، آنها مجموعه‌ای از عوامل جبران‌کننده یا محافظ را گزارش کردند - به عبارت دیگر: عوامل تاب‌آوری. در این میان، نظارت والدین و حمایت مادر/پدر بیشترین موارد ذکر شده بود.

- سرمایه اجتماعی

اولین توضیح یکپارچه این اصطلاح توسط پیربودیو^۳ در ۱۹۷۲ انجام شد. بودیو سرمایه اجتماعی را به‌عنوان «مجموع منابع بالقوه و بالفعل که به عضویت در یک گروه مرتبط می‌شود، تعریف می‌کند، که هر یک از اعضا با پشتیبانی از سرمایه اجتماعی فراهم می‌کنند» (بودیو، ۱۹۸۶). سرمایه اجتماعی یک وضعیت کیفی را توصیف می‌کند که بر جامعه و روابط بین افراد و گروه‌ها

- 1 . Kalaitzaki
- 2 . Beals
- 3 . Bolzan & Gale
4. Bourdiea

حاکم است. وجود این فضا، روابط بین افراد را تسهیل کرده و اعتماد بین آنها را بهبود می‌بخشد. در حقیقت سرمایه اجتماعی اشاره به مجموعه معینی از هنجارها یا ارزشهای غیررسمی دارد که اعضای گروهی که همکاری و تعاون بین آنها مجاز است، در آن سهیم هستند. کاهش سرمایه اجتماعی به معنی کاهش اعتماد است که هزینه‌های معاملاتی را به شدت افزایش می‌دهد (سوری، ۱۳۸۶). سرمایه اجتماعی درون گروهی محدود، به پیوندهای اجتماعی اشاره دارد که بر تشابه و صمیمیت استوار است و بر پیوندهای خانوادگی، همسایگی و پیوندهای دوستی نزدیک تاکید دارد. سرمایه اجتماعی بین گروهی به آن نوع ارتباطاتی اشاره دارد که در بین افراد به جای اتکاء به نزدیکی‌های شخصی و هویت مشترک، بر علایق مشترک متکی است. مثل انجمن‌ها و گروه‌های غیر محلی که از آنها به پیوند های ضعیف یاد می‌کنند. اعتماد و مشارکت اجتماعی از ابعاد مهم و اساسی در مبحث سرمایه اجتماعی هستند (پرتی و وارد، ۲۰۰۱) که در یک تعامل دو سویه و داده و ستانده به یکدیگر سرمایه اجتماعی را شکل می‌دهند. مشارکت دارای معانی چندگانه می‌باشد، در معنی اول داشتن شرکتی فعالانه در گروه را می‌رساند و به فعالیت اجتماعی انجام شده نظر دارد و در معنای دوم از تعلق گروهی خاص و داشتن سهمی در آن خبر می‌دهد. مشارکت با توزیع مجدد قدرت سیاسی و اقتصادی در مسیر توسعه پیوند دارد. مشارکت مردمی جزء حیاتی راهبردهای توسعه است که واجد سه عملکرد عمده می‌باشد، مشارکت اجتماعی ابتدا احساس ارزشمندی مردم را تضمین می‌کند. دوم اینکه مشارکت به‌عنوان وسیله ارزشمندی برای بسیج، سازماندهی و تعالی بخشیدن به فعالیت‌های توسعه خود مردم به شمار می‌رود. سوم اینکه مشارکت به مثابه کانالی است که گروه‌ها و جوامع محلی می‌توانند از طریق آن به عرصه‌های کلان و بزرگتر تصمیم‌گیری دسترسی پیدا کنند. بدون مشارکت، راهبردهای توسعه غیرمردمی و بی نتیجه خواهد بود (شفیعی و همکاران، ۱۳۹۲، ۱۴). بعد دیگر سرمایه اجتماعی اعتماد است که در واقع پیش شرط مشارکت و همکاری بوده و بقاء و پایداری روابط بین کنشگران به اعتماد افراد به یکدیگر وابسته است. اعتماد، مولفه مهم سرمایه اجتماعی است. پاتنام سرمایه اجتماعی را به صورت شبکه‌هایی از موسسات خود انگیخته و انجمن‌های داوطلبانه آکنده از اعتماد تعریف می‌کند. مشارکت و اعتماد به صورت دو متغیر وابسته به یکدیگر دیده شده‌اند یعنی اعتماد ناشی از زندگی معاشرتی قوی است و در عین حال به صورت خودانگیخته تقویت انجمن‌ها را تسهیل می‌کند. نظریه سرمایه اجتماعی فرض می‌کند که به طور کلی هرچه بیشتر با دیگران پیوند داشته باشیم، نشانگر اعتماد بیشتر ما با آنها و برعکس خواهد بود (پاتنام، ۱۹۹۵). اعتماد، راهبردی است که افراد را قادر می‌سازد تا خود را با محیط اجتماعی پیچیده وفق دهند و بدین وسیله از فرصت‌های فزاینده سود ببرند.

- تاب‌آوری تحصیلی و سرمایه اجتماعی

لدوگار و فلمینگ^۲ (۲۰۰۸) اشاره دارند که سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک دارایی فردی شامل روابط فرد با منابع اجتماعی موجود است. به‌عنوان یک ویژگی جوامع، از ویژگی‌هایی مانند اعتماد، تعامل، کنش جمعی و مشارکت تشکیل شده است. مفهوم تاب‌آوری ارتباط نزدیکی با سرمایه اجتماعی در جامعه دارد. تاب‌آوری نیز ویژگی افراد و جوامع است. این بدان معناست که رابطه بین سرمایه اجتماعی و تاب‌آوری چهار بعدی ("الف) تاب‌آوری جامعه و سرمایه اجتماعی جامعه، (ب) تاب‌آوری جامعه و سرمایه اجتماعی فردی، (ج) تاب‌آوری فردی و سرمایه اجتماعی جامعه، و (د) تاب‌آوری فردی و سرمایه اجتماعی فردی") است. در بحث هر یک از این ابعاد، ما توانایی تحقیقات تاب‌آوری را برای پیوند شواهد در مورد سرمایه اجتماعی جامعه با داده‌های فردی و تشخیص اینکه افراد می‌توانند تاب‌آور باشند، حتی اگر جوامعی که در آن زندگی می‌کنند دارای سرمایه اجتماعی پایین یا حتی منفی باشند، برجسته می‌کنیم. متداول‌ترین تعریفی که از تاب‌آوری استفاده می‌شود، «انطباق مثبت علی‌رغم ناملایمات» است، و بیشتر نویسندگان وجود برخی ریسک‌های قابل توجه قابل اثبات را برای مفهوم تاب‌آوری ضروری می‌دانند. در حالی که برخی از نویسندگان بومی ترجیح می‌دهند تاب‌آوری را بیشتر از غلبه بر استرس و ضربه ببینند، و آن را یک ظرفیت طبیعی و انسانی برای هدایت خوب زندگی بدانند، اکثر ادبیات نظری مرتبط، تاب‌آوری را در موقعیت‌های پرخطر قرار می‌دهد.

اعتماد راه حلی برای افزایش تاب‌آوری در مقابل مخاطرات مختلف است. (لومان، ۱۹۸۸). از طرف دیگر اعتماد سبب افزایش آنچه که امیل دورکیم آن را "تراکم اخلاقی" می‌نامد شده و نویسندگان معاصر آن را تحت عناوین "سرمایه اجتماعی" (پاتنام،

(۱۹۹۵) توصیف می‌نمایند. مجموعه‌ای از ادبیات تاب‌آوری وجود دارد که از اصطلاح سرمایه اجتماعی استفاده نمی‌کند، اما به وضوح با مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی جامعه، به‌ویژه در حوزه هویت مشترک و هنجارهای مشترک سروکار دارد. این ادبیات اغلب از «تاب‌آوری فرهنگی» صحبت می‌کند، اصطلاحی که برای نشان دادن نقشی که فرهنگ ممکن است به‌عنوان منبعی برای تاب‌آوری هم در فرد و هم در کل جوامع یا کل سیستم‌های فرهنگی ایفا کند، استفاده می‌شود. برای این منظور، تعریف مفیدی توسط هیلی^۱ (۲۰۰۶) ارائه شده است: جامعه یا تاب‌آوری فرهنگی ظرفیت یک جامعه یا سیستم فرهنگی متمایز برای جذب آشفتگی و سازماندهی مجدد در حین تغییر است تا عناصر کلیدی ساختار و هویت را حفظ کند که تمایز آن را حفظ کند (به نقل از لدوگار و فلمینگ، ۲۰۱۰). کلمن^۲ (۱۹۸۷)، اگرچه از واژه تاب‌آوری استفاده نمی‌کرد، اما مواردی از کودکان در مدارس دینی - برخلاف مدارس خصوصی دولتی و غیرمذهبی - را توصیف کرد که با وجود مشکلات خانوادگی بیشتر در مدرسه باقی می‌مانند. به گفته کلمن، کودکان در برابر ترک تحصیل به دلیل سرمایه اجتماعی به ارث رسیده در شبکه‌های بسته مدارس دینی که در آن هنجارها اجرا می‌شد و برای زیر پا گذاشتن آن هنجارها تحریم اعمال می‌شد، مقاومت کردند.

سرمایه اجتماعی (مشارکت و اعتماد)، یکی از ابعاد اصلی تاب‌آوری است که شرایط و ظرفیت‌های متفاوت جوامع و اجتماعات بر آن تأثیر می‌گذارند. در واقع تاب‌آوری به‌عنوان فرایندی است که توانایی سازگاری موفقیت آمیز با شرایط تهدیدکننده و به بیان دیگر، سازگاری مثبت در واکنش به شرایط ناگوار است که به طرز چشمگیری به کاهش فشار روانی و استراس دانش‌آموزان در جامعه منجر می‌شود. مایانگا^۳ (۲۰۰۷)، در یک چارچوب روش‌شناسی مدل سرمایه محور در تاب‌آوری را شامل سرمایه اجتماعی را پیشنهاد می‌دهد و در آن بر شاخص‌هایی همچون ساختارها، اعتماد، هنجارها و شبکه‌هایی که هماهنگی و همکاری و دسترسی به منابع را تسهیل می‌کند و کنش‌ها را موجب می‌شود را تأکید دارد. از اینرو با توجه به مطالب ذکر شده، مدل اجرایی پژوهش عبارت خواهد بود از:

از زیربخش‌های سرمایه اجتماعی جامعه که در ادبیات تحقیق یافت می‌شوند عبارتند از: افقی و عمودی. در اولین تمایز، افقی به پیوندهای بین گروه‌هایی اشاره دارد که دارای جایگاه برابر در جامعه هستند، در حالی که سرمایه اجتماعی عمودی به تعاملات درون یک جامعه سلسله‌مراتبی اشاره دارد (وایتلی و مککنزی^۴، ۲۰۰۵). هنجار اعتماد جزء کلیدی سرمایه اجتماعی است. تئوری‌های سرمایه اجتماعی بر اعتماد به دلیل تأثیری که روی جامعه مدنی و دموکراسی دارد، تأکید می‌کنند. دو نوع اعتماد وجود دارد: اعتماد افقی (اعتماد بین گروهی و خانوادگی) و اعتماد عمودی (یا نهادی که اعتماد به نهادهای رسمی نظیر دانشگاه و وزارت علوم و سایر ساختارهای دولتی است). مطالعات سرمایه اجتماعی در سطح اجتماع محلی و خرد، مشارکت همسایگی و اجتماعات محلی و حتی دانشجویان را اندازه‌گیری می‌کنند یا مشارکت در یک منطقه را با مناطق دیگر مقایسه می‌کنند. این نوع مشارکت نیز بر دو قسم است: مشارکت افقی (مشارکت بین گروهی و خانوادگی) و مشارکت عمودی (مشارکت فعالانه با نهادهای رسمی نظیر دانشگاه و وزارت علوم).

۳- روش پژوهش

مطالعه موردی به‌زبان ساده، روشی است که از منابع اطلاعاتی هرچه بیشتر برای بررسی نظام‌مند افراد، گروه‌ها، سازمان‌ها یا رویدادها استفاده می‌کند. مطالعات موردی، هنگامی انجام می‌شوند که پژوهش‌گر نیازمند فهم یا تبیین یک پدیده است (ویمر و دومنیک، ۱۳۸۴). رابرت بین (۱۳۸۳) که کتاب مستقلی با نام "تحقیق موردی" در سال ۱۹۸۹ نوشته است، در تعریف مطالعه موردی می‌گوید: مطالعه موردی، یک کاوش تجربی است، که از منابع و شواهد چندگانه برای بررسی یک پدیده موجود در زمینه واقعی‌اش در شرایطی که مرز بین پدیده و زمینه آن به‌وضوح روشن نیست، استفاده می‌کند. مطالعه موردی یکی از روش‌های تحقیق کیفی است (گال و همکاران، ۱۳۸۳) تحقیق کیفی با داده‌هایی سروکار دارد، که واقعیت‌های مورد مطالعه را به‌صورت کلامی تصویری، یا امثال آن (نه کمی و عددی) نمایان کرده و مورد تحلیل قرار می‌دهد. این نوع تحقیق بر معنایی که افراد

- 1 . Healy
- 2 . Coleman
- 3 . Mayunga
- 4 . Whitley and McKenzie

ذی‌ربط (شرکت‌کنندگان در فرایند اجرای تحقیق نظیر دانشجویان دانشگاه فرهنگیان) از پدیده مورد مطالعه در ذهن دارند، تاکید دارد (بازرگان، ۱۳۸۷).

از نظر ویمر و دومنیک (۱۳۸۴) مطالعه موردی چهار خصوصیت اصلی دارد؛ که عبارتند از: **خاص‌گرا**؛ مطالعه موردی بر وضعیت، رویداد، برنامه یا پدیده خاص تمرکز می‌کند، در نتیجه روش خوبی برای مطالعه مسائل عملی در زندگی واقعی است. **توصیفی**؛ این روش، توصیفی مفصل از موضوع مورد مطالعه ارائه می‌دهد. **اکتشافی**؛ به فهم بهتر موضوع مورد مطالعه کمک می‌کند. کشف روابط متقابل جدید، کشف چشم‌اندازهای تازه و کشف معانی جدید و بینش نو، همگی از اهداف مطالعه موردی است. **استقرایی**؛ غالب مطالعات موردی، تکیه بر استدلال استقرایی دارند. مطالعات موردی قصد ارزش‌یابی فرضیه‌های از پیش موجود را ندارند؛ بلکه با بررسی داده‌ها "اصول و تعمیم‌ها" را به دست می‌دهد.

از اینرو، با توجه به هدف تحقیق، یعنی بررسی تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان و ارتباط عناصر سرمایه اجتماعی (اعتماد و مشارکت) با آن، در این تحقیق از روش مطالعه موردی و استفاده از ابزار مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده نموده‌ایم. با در نظر گرفتن اینکه، تاب‌آوری تحصیلی خود را در پیشرفت تحصیلی نشان می‌دهد ما به همین خاطر مبنای مقایسه مان را ارتباط پیشرفت تحصیلی با سرمایه اجتماعی قرار دادیم.

به طور کلی با توجه به سوالات تحقیق، جزئیات روش تحقیق این پروژه در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۱: روش تحقیق

سوال تحقیق	جامعه آماری	نمونه آماری	روش نمونه‌گیری	روش تحلیل
وضعیت اعتماد عمودی (بالا و پایین) دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی پایین / متوسط / زیاد چگونه هست؟	دانشجویان دانشگاه فرهنگیان پردیس	انتخاب نمونه (۳۲ مورد مصاحبه عمیق) به صورت هدفمند (تا رسیدن به اشباع داده‌ها)	نمونه‌گیری هدفمند و از نوع در دسترس	کدگذاری به معنای یافتن واژگان کلیدی پژوهش در هر متن و سپس، تجمع آنها در قالب یک محور اصلی (مفاهیم کلیدی، در مرحله نگارش است) «صادقی و عرفان منش، ۱۳۹۴».
وضعیت اعتماد افقی (بالا و پایین) دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی پایین / متوسط / زیاد چگونه هست؟				
وضعیت مشارکت عمودی (بالا و پایین) دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی پایین / متوسط / زیاد چگونه هست؟				
وضعیت مشارکت افقی (بالا و پایین) دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی پایین / متوسط / زیاد چگونه هست؟				

جامعه آماری تحقیق، دانشجویان رشته آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان استان اردبیل در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ هستند (حدود ۲۰۰ نفر) که با محقق در این ترم تحصیلی، کلاس درس داشتند. روش نمونه‌گیری تحقیق نیز به صورت نمونه‌گیری هدفمند و از نوع در دسترس پیش خواهد رفت. مفهوم نمونه‌گیری هدفمند در پژوهش‌های کیفی بدین معناست که محقق، افراد و مکان مطالعه‌ای را از جامعه آماری انتخاب می‌کند که بتوانند در فهم مسئله پژوهش و پدیده محوری مطالعه موثر باشند. همچنین از استراتژی موردی بحرانی که اطلاعات خاصی را درباره یک مسئله ارائه می‌دهند و استراتژی دیگر موردها در دسترس که حاکی از انتخاب محل‌ها و افرادی است که پژوهشگر می‌تواند به راحتی به آنها دست یافته و به آسانی داده‌ها را گرد آوری نماید نیز استفاده خواهد شد.

انتخاب نمونه (۳۲ مورد مصاحبه عمیق) به صورت هدفمند (که با اشباع داده‌ها به دست آمد) از بین دانشجویان ۵ کلاس درسی (هر کدام به طور متوسط ۳۰ نفر) با پیشرفت تحصیلی (ضعیف، متوسط و خوب) به صورت تصادفی صورت می‌گیرد. بحث روایی و اعتبار مصاحبه نیز طبق روش‌های رایج نظیر اشباع نظری و همکاری مشارکت‌کنندگان در تدوین تحلیل‌ها و نتایج انجام شده است. در پژوهش حاضر، اعتبار و پایایی در مرحله نوشتن گزارش مورد بررسی قرار می‌گیرد. یکی از معیارهای اعتبار و پایایی پژوهش‌های کیفی، قابلیت اعتماد آنها است. قابلیت اعتماد بیان‌کننده اطمینان از یافته‌هایی است که تا حد ممکن منعکس‌کننده معنای مورد نظر شرکت‌کنندگان است. به علاوه یک مطالعه کیفی زمانی دارای قابلیت اعتماد است که اگر و تنها اگر خواننده گزارش تحقیق در مورد آن قضاوت نماید (اسکل، ۲۰۰۲). همچنین مشاهدات طولانی در زندگی اجتماعی گروهی در یک دوره زمانی به محقق این امکان را داده است که به سطح بالایی از روابط بین مفاهیم و مشاهدات دست یابد.

لذا در این تحقیق، برای رسیدن به پایایی، کاربرد چهار راهکار ضروری است: استفاده از مصاحبه‌های ساختار یافته و همگرا؛ سازمان دهی فرایندهای ساختار یافته برای ثبت و تفسیر داده‌ها، وجود حداقل دو نفر برای انجام مصاحبه به صورت موازی با یکدیگر و مقایسه یافته‌ها و وجود کمیته راهنما برای ارزیابی و اجرای برنامه مصاحبه است.

با توجه به ماهیت این پژوهش برای تحلیل داده‌های جمع آوری شده، کدگذاری‌های باز و محوری انجام خواهد گرفت. به این صورت که پس از مرور داده‌ها، جمله‌های مرتبط با مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی استخراج شده و مفاهیم مشابه با یک کد مشترک در قالب چندین مفهوم کدبندی می‌شود. در واقع، کدها و دسته‌های اولیه‌ای که در کدگذاری باز ایجاد شده بود، با موارد مشابه ادغام شد و ارتباط بین خرده طبقه‌ها را مشخص و طبقاتی با مفاهیم جدید شکل خواهند داد. داده‌های کدگذاری از طریق مصاحبه حول مشارکت (مشارکت عمودی و افقی) و اعتماد (اعتماد عمودی و افقی) در بین دانشجویان صورت می‌گیرد و در نهایت، طبقاتی با مفاهیم جدید ارائه می‌شود. مقایسه مداوم در کدگذاری محوری صورت گرفت و محقق کدها را با یکدیگر مقایسه و آنها را در قالب چندین طبقه گروه‌بندی می‌کند.

سوال اصلی تحقیق عبارت است از اینکه: تأثیر سرمایه اجتماعی در تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان رشته آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان اردبیل چگونه هست؟

لذا می‌توان چنین سوالاتی را طرح کرد که:

- * وضعیت اعتماد عمودی (بالا و پایین) دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی پایین، متوسط و زیاد چگونه هست؟
- * وضعیت اعتماد افقی (بالا و پایین) دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی پایین، متوسط و زیاد چگونه هست؟
- * وضعیت مشارکت عمودی (بالا و پایین) دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی پایین، متوسط و زیاد چگونه هست؟
- * وضعیت مشارکت افقی (بالا و پایین) دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی پایین، متوسط و زیاد چگونه هست؟

۴- تحلیل یافته‌ها

با توجه به روش تحقیق (مطالعه موردی)، این پژوهش با پرسش از دانشجویان دانشگاه فرهنگیان (مورد) درباره تأثیر سرمایه اجتماعی در تاب‌آوری تحصیلی آنان شروع گردید. در ادامه یک "پروتکل مطالعاتی" شامل راه کارهای ضروری برای دستیابی به دانشجویان و اطلاع از روندها و وضعیت تحصیلی آنان تهیه گردید که عبارتند از ۳۲ دانشجو (۱۲ دانشجو دارای وضعیت تاب‌آوری تحصیلی زیاد، ۱۱ دانشجو دارای وضعیت تاب‌آوری تحصیلی متوسط، ۹ دانشجو دارای وضعیت تاب‌آوری تحصیلی پایین). همانطور که اشاره شد این حجم نمونه، حاصل اشباع داده‌ایی است و دیگر نیازی به حجم نمونه بیشتر برای بررسی احساس نشد. از گزارش کار دانشجو، لیست نمرات و حضور در کلاس و غیره به‌عنوان یکی از اسناد پژوهش جهت گردآوری اطلاعات و تعیین وضعیت پیشرفت تحصیلی آنها استفاده شده است. برای کسب اطلاعات مرتبط با شاخص‌های سرمایه اجتماعی دانشجویان از مصاحبه عمیق و مشاهده مشارکتی نیز بهره گرفته شده است.

* تحلیل داده‌ها

در مطالعه موردی، فرمول‌های مشخص یا دستورالعمل‌های گام به‌گام، در جریان تحلیل داده‌ها وجود ندارد. با توجه به ماهیت این پژوهش برای تحلیل داده‌های جمع آوری شده، کدگذاری‌های باز و محوری انجام گرفت. به این صورت که پس از مرور داده‌ها، جمله‌های مرتبط با مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی استخراج شده و مفاهیم مشابه با یک کد مشترک در قالب ۳۷ مفهوم کدبندی شد. در واقع، کدها و دسته‌های اولیه‌ای که در کدگذاری باز ایجاد شده بود، با موارد مشابه ادغام شد و ارتباط بین خرده طبقه‌ها را مشخص و طبقاتی با مفاهیم جدید شکل گرفت. داده‌های کدگذاری از طریق مصاحبه حول مشارکت (مشارکت عمودی و افقی) و اعتماد (اعتماد عمودی و افقی) در بین دانشجویان صورت گرفته است. در نهایت، طبقاتی با مفاهیم جدید شکل گرفت. مقایسه مداوم در کدگذاری محوری صورت گرفت و محقق کدها را با یکدیگر مقایسه و آنها را در قالب ۴۵ خرده طبقات گروه بندی نموده است. دانشجویان مشارکت‌کننده، دانشجویان رشته آموزش ابتدایی در مقطع لیسانس بودند که در محدوده سنی ۱۹ تا ۲۳ سال قرار داشتند. تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده را می‌توان طبق جدول زیر کدگذاری و تحلیل نمود.

• تحلیل رابطه اعتماد عمودی با تاب‌آوری تحصیلی

منظور از اعتماد عمودی یا نهادی در این پژوهش عبارت از اعتماد دانشجویان به نهادهای رسمی نظیر دانشگاه و وزارت علوم و سایر ساختارهای دولتی است که در مصاحبه با دانشجویان این ارتباط به بحث و چالش کشیده شده است. در این ارتباط این سوالات مطرح شده که وضعیت اعتماد عمودی (بالا و پایین) در بین دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی کم، متوسط و زیاد چگونه هست؟ طبق جدول زیر، مفهوم‌سازی داده‌های حاصل از پژوهش (کدگذاری باز) و طبقات گسترده حاصل از مفاهیم (کدگذاری محوری) نشان می‌دهد که ۹ خرده طبقات از بین داده‌های حاصل از مصاحبه با دانشجویان مستخرج شده است که عبارتند از:

جدول ۲: مفهوم‌سازی داده‌های حاصل از پژوهش (کدگذاری باز) و طبقات گسترده حاصل از مفاهیم (کدگذاری محوری)

اعتماد عمودی	کدگذاری (محوری) (ب) طبقات گسترده حاصل از مفاهیم	کدگذاری (باز)		تعداد افراد موافق با مفاهیم		
		الف) مفهوم‌سازی داده‌های حاصل از پژوهش		تاب‌آوری تحصیلی		
		خرده طبقات	مفاهیم	پایین (۹ نفر)	متوسط (۱۱ نفر)	زیاد (۱۲ نفر)
بالا	وجود مسئولیت اجتماعی بالای دانشجویان	اقدامات اصلاح‌گرایانه	دانشجویان از اقدامات اصلاح‌گرایانه در دانشگاه حمایت می‌کنند	۱۱	۹	۶
		رعایت دستورالعمل‌های دانشگاه	دانشجویان معمولاً به دستورالعمل‌های ابلاغی دانشگاه نظیر پوشش احترام می‌گذارند	۹	۸	۴
		عدم تخریب اموال عمومی و دانشگاه	دانشجویان معمولاً به اموال دانشگاه ضرر یا تخریبی نمی‌زنند	۱۰	۹	۷
			دانشجویان، خسارت خیلی کمتری به اموال عمومی وارد می‌کنند	۱۲	۱۰	۸
		درصد اعتماد عمودی بالای دانشجویان (که از جمع تعداد افراد موافق درباره مفاهیم‌ها و گرفتن میانگین و محاسبه درصد نسبت به کل افراد آن ستون به دست آمده است)		۸۷.۵	۸۱.۸۱	۶۹.۴
پایین	ضعف ساختارهای بوروکراسی دولتی	پارتنری بازی	در استخدام‌ها، اکثر پارتنری بازی می‌شود و از این بابت اعتماد افراد خیلی پایین است	۱۱	۱۰	۸
		عدم توجه به نظرات و توانایی‌ها	به دانشجویان مجال و فرصت کمتری برای بروز توانایی‌ها و توانمندی‌های غیر علمی داده می‌شود و به نظرات و ایده‌های آنان در حل مسائل و مشکلات جامعه اعتماد نمی‌شود	۱۲	۱۱	۸
		عدم پاسخگویی	مسئولان در استخدام‌ها، پاسخگویی ندارند	۱۰	۱۱	۷
		عدم احترام به ساختار و مناسبات دولتی	برخی دانشجویان، احترام کمتری به آداب و رسوم و اخلاقیات رسمی و دولتی دارند	۷	۶	۵
		عدم اعتماد به مسئولین	بیان و صحبت بسیاری از مسئولین در جامعه موجب بی‌اعتمادی مردم شده است	۱۱	۹	۶
		درصد اعتماد عمودی پایین دانشجویان (که از جمع تعداد افراد موافق درباره مفاهیم‌ها و گرفتن میانگین و محاسبه درصد نسبت به کل افراد آن ستون به دست آمده است)		۸۵	۸۵.۴۵	۷۵.۵

همانطور که جدول بالا نشان می‌دهد اعتماد عمودی بالا در بین دانشجویان در قالب «وجود مسئولیت اجتماعی بالای دانشجویان» دیده می‌شود. این موضوع در بین تمامی سه دسته دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا (۸۷.۵ درصد)، متوسط (۸۱.۸۱ درصد) و ضعیف (۶۹.۴ درصد) مشهود است و با درصد بالایی در بین دانشجویان دارای پیشرفت تحصیلی خوب شاهد وجود مسئولیت‌پذیری اجتماعی بالایی نیز هستیم. اعتماد عمودی پایین در بین دانشجویان نیز در قالب «ضعف ساختارهای بوروکراسی دولتی» نشان داده می‌شود. به طوری که دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا و متوسط به ترتیب با ۸۵ و ۸۵.۴۵ درصد به صورت تقریباً یکسان به عناصر و مؤلفه‌های ضعف ساختارهای بوروکراسی دولتی اذعان دارند.

• تحلیل رابطه اعتماد افقی با تاب‌آوری تحصیلی

منظور از اعتماد افقی در این پژوهش عبارت از اعتماد بین فردی، جمعی، گروهی و خانوادگی است که در مصاحبه با دانشجویان این ارتباط به بحث و چالش کشیده شده است. در این ارتباط این سوالات مطرح شده که وضعیت اعتماد افقی (بالا و پایین) در بین دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی کم، متوسط و زیاد چگونه هست؟ طبق جدول زیر، مفهوم‌سازی داده‌های حاصل از پژوهش (کدگذاری باز) و طبقات گسترده حاصل از مفاهیم (کدگذاری محوری) نشان می‌دهد که ۱۰ خرده طبقات از بین داده‌های حاصل از مصاحبه با دانشجویان مستخرج شده است که عبارتند از:

جدول ۳: مفهوم‌سازی داده‌های حاصل از پژوهش (کدگذاری باز) و طبقات گسترده حاصل از مفاهیم (کدگذاری محوری)

اعتداف افقی	کدگذاری (محوری) ب) طبقات گسترده حاصل از مفاهیم	کدگذاری (باز)		تعداد افراد موافق با مفاهیم		
		الف) مفهوم‌سازی داده‌های حاصل از پژوهش		تاب‌آوری تحصیلی		
		خرده طبقات	مفاهیم	پایین (۹ نفر)	متوسط (۱۱ نفر)	زیاد (۱۲ نفر)
بالا	میزان بالای اعتداف فردی و درون گروهی	اعتداف زیاد بین فردی	اعتداف دانشجویان به هم بیشتر است	۱۱	۹	۷
		اعتداف زیاد خانوادگی	دانشجویان به پدر و مادر و اعضای خانواده اعتداف و احترام بیشتری قائل هستند	۱۲	۱۱	۸
		اعتداف گروهی زیاد	دانشجویان به اساتید بیشتر از اقشار دیگر اعتداف دارند	۱۲	۹	۷
			دانشجویان با جنس مخالف هم‌دانشگاهی خود ارتباط و اعتداف بیشتری دارند	۱۱	۱۱	۶
			معمولاً دانشجویان در صورت مهیا بودن شرایط، تمایل بیشتری به ازدواج با دانشجویان هم‌دانشگاهی خود دارند	۱۰	۸	۶
درصد اعتداف عمودی بالای دانشجویان (که از جمع تعداد افراد موافق درباره مفاهیم‌ها و گرفتن میانگین و محاسبه درصد نسبت به کل افراد آن ستون به دست آمده است)		۹۳.۳	۸۷.۲	۷۵.۵		
پایین	پایین بودن اعتداف جمعی	اعتداف پایین در سطح جامعه	در مورد ازدواج، به افراد خارج از قوم و شهر خود نمی‌توان اعتداف کرد	۱۰	۱۰	۷
			یک لحظه هم نمی‌شود ماشین یا وسایلی را بدون ابزار دزدگیر در بیرون از خانه گذاشت	۱۱	۱۱	۸
			به درخواست کمک دیگران در سطح شهر با شک و شبه نگاه میکنم	۱۰	۸	۹
		اعتداف پایین به سازمان‌های غیردولتی	در مسیر انتخاب شغل یا فعالیت اقتصادی نباید زیاد به سازمان‌های غیردولتی اعتداف کرد	۱۰	۹	۷
			معمولاً نسبت به انجام درست فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد در جامعه اعتداف ندارم	۹	۸	۶
درصد اعتداف عمودی پایین دانشجویان (که از جمع تعداد افراد موافق درباره مفاهیم‌ها و گرفتن میانگین و محاسبه درصد نسبت به کل افراد آن ستون به دست آمده است)		۸۳.۳	۸۳.۶۳	۸۲.۲		

همانطور که جدول بالا نشان می‌دهد اعتداف افقی بالا در بین دانشجویان در قالب «میزان بالای اعتداف فردی و درون گروهی» دیده می‌شود. این موضوع در بین تمامی سه دسته دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا (۹۳.۳ درصد)، متوسط (۸۷.۲ درصد) و ضعیف (۷۵.۵ درصد) مشهود است در اینجا نیز در بین دانشجویان دارای پیشرفت تحصیلی خوب شاهد وجود میزان بالای اعتداف فردی و درون گروهی بالا هستیم. اعتداف افقی پایین در بین دانشجویان نیز در قالب «پایین بودن اعتداف جمعی» نمود پیدا کرده است. به طوری که دانشجویان هر سه ستون دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا، متوسط و پایین به ترتیب با ۸۳.۳؛ ۸۳.۶ و ۸۲.۲ درصد به صورت تقریباً یکسان به پایین بودن اعتداف جمعی اذعان کرده‌اند.

• تحلیل رابطه مشارکت عمودی با تاب‌آوری تحصیلی

منظور از مشارکت عمودی یا نهادی در این پژوهش عبارت از مشارکت دانشجویان در برنامه‌ها و جلسات دانشگاه، عضویت در نهادهای علمی و دانشجویی و ... است که در مصاحبه با دانشجویان این ارتباط به بحث و چالش کشیده شده است. در این ارتباط این سوالات مطرح شده که وضعیت مشارکت عمودی (بالا و پایین) در بین دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی کم، متوسط و زیاد چگونه هست؟ طبق جدول زیر، مفهوم‌سازی داده‌های حاصل از پژوهش (کدگذاری باز) و طبقات گسترده حاصل از مفاهیم (کدگذاری محوری) نشان می‌دهد که ۱۳ خرده طبقات از بین داده‌های حاصل از مصاحبه با دانشجویان مستخرج شده است که عبارتند از:

جدول ۴: مفهوم‌سازی داده‌های حاصل از پژوهش (کدگذاری باز) و طبقات گسترده حاصل از مفاهیم (کدگذاری محوری)

مشارکت عمودی	کدگذاری (محوری) ب) طبقات گسترده حاصل از مفاهیم	کدگذاری (باز)		تعداد افراد موافق با مفاهیم		
		الف) مفهوم‌سازی داده‌های حاصل از پژوهش		تاب‌آوری تحصیلی		
		خرده طبقات	مفاهیم	پایین (۹ نفر)	متوسط (۱۱ نفر)	زیاد (۱۲ نفر)
بالا	مشارکت مدنی زیاد	مشارکت دانشجویی	دانشجویان در برگزاری جلسات و برنامه‌های دانشگاه بیشتر مشارکت دارند	۹	۱۰	۶
			دانشجویان در مراسمات مذهبی دانشگاه شرکت خوبی دارند	۸	۸	۶

مشارکت سیاسی			دانشجویان بیشتر در فرایندهای سیاسی نظیر انتخابات شرکت می‌کنند	۱۱	۱۰	۸	
			دانشجویان در نهادهای محلی نظیر مساجد و بسیج عضویت فعالی دارند	۹	۸	۷	
			دانشجویان امید زیادی نسبت به بقیه مردم به آینده و پیشرفت کشور دارند	۱۲	۱۰	۷	
			دانشجویان از اساتید عدالت خواه و پاسواد حمایت می‌کنند	۱۲	۱۰	۷	
درصد مشارکت عمودی بالای دانشجویان (که از جمع تعداد افراد موافق درباره مفاهیم‌ها و گرفتن میانگین و محاسبه درصد نسبت به کل افراد آن ستون به دست آمده است)			۵۶.۹۱	۸۴.۵۴	۷۵.۸		
پایین	عدم ارتباط با مسئولان		از نظرات و ایده‌های دانشجویان کمتر در مدیریت دانشگاه استفاده می‌شود	۱۱	۱۱	۷	
			معمولا طوری شده که دانشجویان بعد از دانشگاه، فراموش می‌شوند و خیلی کمتر به فارغ التحصیلان پرداخته می‌شود	۱۲	۱۰	۸	
			معمولا دانشجویان ارتباط زیادی با مسئولان ندارد تا با آنها مشارکت نمایند	۱۰	۱۰	۵	
	عدم درگیری و مشارکت محلی	نیبود ارتباط مؤثر با دانشجویان		در محیط اطرف زندگی ما، برای حل مسائل و مشکلات محله، مشارکت اجتماعی در بین مردم و سازمان‌ها کمتر شکل می‌گیرد	۱۱	۱۰	۸
				هزینه‌های زیاد زندگی دانشجویان، باعث کاهش زمینه‌های مشارکت رایگان و عام‌المنفعه با دانشگاه و سازمان‌های دیگر شده است.	۹	۹	۶
				برخی دانشجویان تمایل بیشتری به مشارکت در فعالیت‌های جهادی دارند	۹	۸	۶
	مشارکت علمی پایین			دانشجویان تمایل کمتری به مشارکت در رویدادهای علمی نظیر همایش‌های علمی دارند	۶	۵	۵
	درصد مشارکت عمودی پایین دانشجویان (که از جمع تعداد افراد موافق درباره مفاهیم‌ها و گرفتن میانگین و محاسبه درصد نسبت به کل افراد آن ستون به دست آمده است)			۸۰.۹۵	۸۱.۸۱	۷۱.۴۲	

همانطور که جدول بالا نشان می‌دهد مشارکت عمودی بالا در بین دانشجویان در قالب «مشارکت مدنی زیاد» دیده می‌شود. این موضوع در بین دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا (۵۶.۹۱ درصد) از دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی متوسط (۸۴.۵۴ درصد) و ضعیف (۷۵.۸ درصد) کمتر است و شاید دلیل آن تمرکز بیشتر این دانشجویان بر روی مسائل درسی و پیشرفت تحصیلی‌شان باشد. مشارکت عمودی پایین در بین دانشجویان نیز در قالب «نیبود ارتباط مؤثر با دانشجویان» مطرح است. به طوری که دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی متوسط و بالا به ترتیب با ۸۱.۸۱ و ۸۰.۹۵ درصد به عدم ارتباط مسئولان با دانشجویان و عدم درگیری دانشجویان در مدیریت و مشارکت محلی اشاره داشته‌اند.

• تحلیل رابطه مشارکت افقی با تاب‌آوری تحصیلی

منظور از مشارکت افقی در این پژوهش عبارت از مشارکت دانشجویان بین خودشان، اساتید و هم‌گروه‌های خودشان است که در مصاحبه با دانشجویان این ارتباط به بحث و چالش کشیده شده است. در این ارتباط این سوالات مطرح شده که وضعیت مشارکت افقی (بالا و پایین) در بین دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی کم، متوسط و زیاد چگونه هست؟ طبق جدول زیر، مفهوم‌سازی داده‌های حاصل از پژوهش (کدگذاری باز) و طبقات گسترده حاصل از مفاهیم (کدگذاری محوری) نشان می‌دهد که ۱۲ خرده طبقات از بین داده‌های حاصل از مصاحبه با دانشجویان مستخرج شده است که عبارتند از:

جدول ۵: مفهوم‌سازی داده‌های حاصل از پژوهش (کدگذاری باز) و طبقات گسترده حاصل از مفاهیم (کدگذاری محوری)

مشارکت افقی	کدگذاری محوری (ب) طبقات گسترده حاصل از مفاهیم	کدگذاری باز (الف) مفهوم‌سازی داده‌های حاصل از پژوهش		تعداد افراد موافق با مفاهیم		
		خرده طبقات	مفاهیم	تاب‌آوری تحصیلی		
				پایین (۹ نفر)	متوسط (۱۱ نفر)	زیاد (۱۲ نفر)
بالا	روابط رودرو و داشتن همبستگی مکانیکی زیاد	مشارکت بالای بین دانشجویی	برخی از دانشجویان علاقه به عضویت در کارگروه‌های دانشجویی برای انجام تکالیف را دارند	۱۰	۱۱	۷
			دانشجویان در نگارش مقالات و مطالب علمی با اساتید همکاری دارند	۱۲	۱۰	۷
			دانشجویان در کمک‌های مادی و معنوی به دانشجویان نیازمند پیش قدم هستند	۱۲	۱۰	۸

	روابط صمیمی و چهره به چهره بین دانشجویی	موقع وقوع مشاجره و درگیری بین دانشجویان، آنها زودتر به تفاهم می‌رسند	۱۱	۹	۸	
		دانشجویان بیشتر فرهنگ شب نشینی و دورهم نشستن و کپ زدن دارند	۱۰	۱۱	۹	
		دانشجویان در موضوع ازدواج بیشتر از دوستان دانشجویی یا اساتید خودشان مشاوره و گفتگو می‌کنند	۱۱	۱۰	۸	
		دانشجویان بیشتر تحت تأثیر اساتید خودشان هستند و از نظرات آنها استفاده می‌کنند	۱۲	۱۰	۹	
درصد مشارکت افقی بالای دانشجویان (که از جمع تعداد افراد موافق درباره مفاهیم‌ها و گرفتن میانگین و محاسبه درصد نسبت به کل افراد آن ستون به دست آمده است)			۹۲.۸۵	۹۲.۲۰	۸۸/۸۸	
پایین	تصور خیر محدود داشتن	عدم تمایل به کار گروهی	برخی از دانشجویان زمینه کار گروهی با هم را ندارند و بدرستی کار را انجام نمی‌دهند	۱۰	۸	۶
		نبود همدلی و حسادت	برخی دانشجویان چشم دیدن موفقیت دیگری را ندارند	۸	۷	۸
			برخی دانشجویان فاقد همدلی با بقیه دانشجویان هستند	۸	۶	۵
	تصور خیر محدود داشتن	برخی دانشجویان در روابط شخصی دچار بی اعتمادی هستند و در فعالیت‌های مشترک، همکاری ندارند	۷	۵	۵	
		برخی دانشجویان فقط موفقیت خودشان را می‌خواهند و به بقیه کمک و نفعی نمی‌رسانند.	۶	۷	۶	
	درصد مشارکت افقی پایین دانشجویان (که از جمع تعداد افراد موافق درباره مفاهیم‌ها و گرفتن میانگین و محاسبه درصد نسبت به کل افراد آن ستون به دست آمده است)			۶۵	۶۰	۶۶.۶

همانطور که جدول بالا نشان می‌دهد مشارکت افقی بالا در بین دانشجویان در قالب «روابط رودرو و داشتن همبستگی مکانیکی زیاد» دیده می‌شود. این موضوع در بین دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا و متوسط به ترتیب با (۹۲.۸۵ درصد) و (۹۲.۲۰) بیشتر از دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی ضعیف (۸۸.۸ درصد) است. البته این اختلاف زیاد قابل توجه نیست و نشان می‌دهد که در بین اکثر دانشجویان شاهد روابط رودرو و چهره به چهره در دانشگاه فرهنگیان هستیم. مشارکت افقی پایین در بین دانشجویان نیز در قالب «تصور خیر محدود داشتن» مطرح است. با وجود میزان بالای مشارکت افقی بالا، در بین دانشجویان شاهد تصور خیر محدود نیز هستیم به طوری که تقریباً ۶۰ درصد دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی متوسط، بالا و ضعیف دارای این تصور می‌باشند.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

تاب آوری در سطوح مختلف از جمله در ارتباط با تحصیل و قشر دانشجو به دلیل اهمیت جوانان و دانشجویان از اهمیت به سزایی برخوردار است که یکی از مهمترین فاکتورهای مؤثر بر آن سرمایه اجتماعی و بالاخص بعد مشارکت و اعتماد است. در واقع تاب‌آوری و سرمایه اجتماعی، از مفاهیم مثبت اجتماعی محسوب می‌شوند که اثرات بسیار سودمندی در جامعه و در سطح فردی نیز به بار می‌آورند. منظور از تاب‌آوری تحصیلی این است که یک دانشجو به سطحی از توانایی برای مقابله موثر با موانع، چالش‌ها و فشارها در دانشگاه دست پیدا کند و وجود فضای ناشی از مشارکت و اعتماد این فرصت را به دانشجو می‌دهد که روابط بین خودشان و جامعه را تسهیل کرده و اعتماد و مشارکتشان را بهبود بخشند. نتایج این تحقیق همراستا با نتایج تحقیقات لدوگار و فلمینگ (۲۰۰۸)، استنسا و همکاران (۲۰۰۷)، دورهام (۲۰۰۹)، کوابینگ وو و همکاران (۲۰۱۴)، بیلز و همکاران (۲۰۲۱)، وولانداری و همکاران (۲۰۲۲)، نظری (۱۴۰۱) و جوان مجرد و همکاران (۱۴۰۱) نشان می‌دهد که اعتماد افقی بالا با مفهوم اصلی «وجود مسئولیت اجتماعی بالای دانشجویان» و اعتماد عمودی بالا با مفهوم اصلی «میزان بالای اعتماد فردی و درون گروهی» در ارتباط دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا و متوسط بیشتر مطرح است و نشان می‌دهد که در واقع پیشرفت این قشر از دانشجویان با میزان زیاد اعتماد عمودی و افقی آنان ارتباط دارد.

با این وجود در کنار این مسئله، باید به اعتماد افقی پایین (ضعف ساختارهای بوروکراسی دولتی) و اعتماد عمودی پایین (پایین بودن اعتماد جمعی) نیز نگاهی بیاندازیم که در بین تعدادی از دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا و متوسط نیز دیده می‌شود. از این رو در این بخش از نتایج، پیشنهاد می‌شود که در سطح دانشگاه و جامعه راهکارهایی برای تقویت ساختارهای بوروکراسی دولتی و بالابردن اعتماد جمعی دانشجویان برداشته شود نظیر: افزایش امنیت در جامعه؛ افزایش مسئولیت‌پذیری اجتماعی؛ افزایش بازدهی و فعالیت‌های مثرتر سازمان‌های مردم نهاد و غیردولتی؛ از بین بردن پارتی بازی در استخدام‌ها؛

ایجاد فرصت‌هایی برای توانایی‌ها و توانمندی‌های دانشجویان؛ استفاده از نظرات و ایده‌های دانشجویان در حل مسائل و مشکلات جامعه. طبق نتایج تحقیق در بعد مشارکت نیز شاهد تفاوت مشارکت افقی و عمودی در بین دانشجویان هستیم. مؤلفه‌ی اصلی مشارکت افقی و عمودی بالا در بین دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا و متوسط به ترتیب عبارتند از «مشارکت مدنی زیاد» و «روابط رودرو و داشتن همبستگی مکانیکی زیاد». در واقع دانشجویان دارای سطح تاب‌آوری متوسط و پایین در مسائل سیاسی و نهادهای موجود در دانشگاه دارای سطح مشارکت هستند و از این مشارکت استقبال می‌کنند. نکته مهم، مشارکت کمتر دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا نسبت به دو گروه دیگر در مشارکت مدنی است. اما در بعد مشارکت افقی بالا، دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا و متوسط تاحدودی بیشتر دارای روابط رودرو، چهره به چهره و روابط خوب با استادها می‌باشند. در ارتباط با مشارکت عمودی و افقی پایین، به ترتیب مؤلفه‌های اصلی آنها عبارتند از: «نبود ارتباط مؤثر با دانشجویان» و «تصور خیر محدود داشتن». دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی متوسط و بالا بر این تصور هستند که در فضای دانشجویی شاهد عدم ارتباط با مسئولان، عدم درگیری و مشارکت محلی و مشارکت علمی پایین هستیم و این موضوعات باعث پایین بودن مشارکت عمودی در بین دانشجویان شده است. همچنین در بین دانشجویان هر سه گروه، شاهد تصور دانشجویان نسبت به ابعاد تصور خیر محدود نیز هستیم: نظیر عدم تمایل به کار گروهی، نبود همدلی، چشم هم چشمی و ندیدن موفقیت بقیه دانشجویان، فردگرایی و بی‌اعتمادی افراد که باعث ایجاد مشارکت افقی پایین در بین دانشجویان دارای تاب‌آوری تحصیلی بالا، متوسط و پایین شده است.

این بخش از نتایج، نیز پیشنهاد می‌شود راهکارهایی برای تقویت مشارکت سیاسی و مشارکت دانشجویان در مسائل دانشگاه، درگیری و مشارکت دانشجویان در سطح جامعه، تقویت همدلی و کمک به همدیگر، تقویت همبستگی مکانیکی و انگیزه و تمایل به کارگروهی در سیاست‌ها و برنامه‌ها در نظر گرفته شود. به طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که مطابق یافته‌های تحقیق ضروری است که دوباره بر بندهای زیر از سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش جهت تحقق و پیگیری آنها تأکید بیشتری صورت گیرد: تربیت انسان‌های بلندهمت، امیدوار، خیرخواه، مسئولیت‌پذیر، قانون‌گرا، عدالت‌خواه، خردورز، خلاق، جمع‌گرا، خودباور و ایثارگر؛ ارتقاء جایگاه آموزش و پرورش (بالاخص دانشگاه فرهنگیان) به مثابه مهم‌ترین نهاد تربیت نیروی انسانی و مولد سرمایه‌ی اجتماعی؛ توسعه‌ی مشارکت معلمان (بالاخص دانشجومعلمان) در فرآیند بهسازی برنامه‌های آموزشی، پژوهشی، تربیتی و فرهنگی؛ تقویت آداب و مهارت‌های زندگی و توانایی حل مسائل و عمل به آموخته‌ها برای بهبود زندگی فردی و اجتماعی؛ بسترسازی برای تقویت مشارکت‌های مردمی و غیر دولتی به‌ویژه ایجاد زمینه‌ی مشارکت معلمان (بالاخص دانشجومعلمان) در فرآیند تعلیم و تربیت.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی

این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی با عنوان «بررسی و تبیین تأثیر سرمایه اجتماعی در تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان» در سال ۱۴۰۱-۱۴۰۲ است که توسط مجری به‌عنوان نویسنده مقاله با حمایت دانشگاه فرهنگیان انجام شده است.

مشارکت نویسندگان

مقاله توسط مجری طرح (رقبه علائی) به نگارش در آمده است.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر هرگونه تعارض منافع بوده است.

منابع

بازرگان، عباس (۱۳۸۷). *مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته*. تهران: دیدار.
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (۱۳۹۲). *سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش*. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای.

- جاهد مطلق، عذرا؛ یونسی، سید جلال؛ ازخوش، منوچهر؛ فرضی، مرجان (۱۳۹۴). اثربخشی آموزش تاب‌آوری بر فشار روانی دانش آموزان دختر دبیرستانی ساکن خوابگاه. *روان شناسی مدرسه و آموزشگاه*، ۴ (۲)، ۷-۲۱.
- جوان مجرد، عبدالناصر؛ شیخی فینی، علی اکبر؛ ابوالقاسمی، عباس؛ زینلی پور، حسین (۱۴۰۱). نقش سرمایه‌های اجتماعی و روانشناختی در پیش‌بینی اشتیاق تحصیلی در دانشجویان دانشگاه گیلان. *مطالعات روانشناسی تربیتی*، ۱۸ (۴۵)، ۴۱-۲۸.
- حسینی، علی؛ یدالله‌نیا، هاجر؛ محمدی، منصوره؛ شکاری، سعید (۱۳۹۹). تحلیل تاب‌آوری اجتماعی بر اساس شاخص‌های سرمایه اجتماعی در شهر تهران. *شهر پایدار*، ۳ (۱)، ۱۹-۳۹.
- سوری، علی؛ مهرگان، نادر (۱۳۸۶). نقش سرمایه اجتماعی در تشکیل سرمایه انسانی. *پژوهشنامه بازرگانی*، ۱۱ (۴۲)، ۲۰۷-۲۱۹.
- شفیعی، مهدی؛ عبدالحسینی، محسن؛ یاری، علیرضا؛ کارگر، عباس؛ پویافر، امیرمسعود (۱۳۹۲). مدیریت مشارکتی منابع طبیعی و برنامه ریزی توسعه روستایی. مشهد: انتشارات شعرا.
- صادقی، سهیلا؛ عرفان‌منش، ایمان (۱۳۹۴). مبانی روش‌شناختی پژوهش اسنادی در علوم اجتماعی. *نشریه راهبرد فرهنگ*، ۸ (۲۹)، ۶۱-۹۱.
- عادل‌نژاد، فاطمه؛ موسوی، میرطاهر؛ محسنی تبریزی، علیرضا (۱۴۰۰). بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی درون‌گروهی و برون‌گروهی و عوامل جمعیت‌شناختی مؤثر بر آن در بین دانشجویان دانشگاه تهران و دانشگاه علوم و تحقیقات. *مطالعات کاربردی در علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی*، ۴ (۲)، ۱-۱۲.
- گال، مردیت و دیگران (۱۳۸۳). *روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی*، احمدرضا نصر و دیگران، تهران: سمت.
- نظری، خسرو (۱۴۰۱). تأثیر روش آموزش معکوس بر خط بر خودراهبری و تاب‌آوری تحصیلی در ایام همه‌گیری کووید ۱۹. *مطالعات سیاست گذاری تربیت معلم*، ۵ (۱)، ۱۱۹-۱۴۰.
- ویمر، راجر دی؛ دومنیک، جوزف آر (۱۳۸۴). *تحقیق در رسانه‌های جمعی*، کاووس سیدامامی. تهران: سروش.
- همتی، رضا؛ غفاری، مسعود (۱۳۹۵). تحلیل چند سطحی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری تحصیلی (مورد مطالعه: دانش آموزان مقطع متوسطه مناطق کمتر توسعه یافته شهرستان مبارکه). *رویکردهای نوین آموزشی*، ۱۱ (۲)، ۸۷-۱۰۶.

References

- Adger, W. N. (2000). Social and ecological resilience: are they related? *Progress in Human Geography*, 24 (3), 347-364.
- Agasisti, T., & Longobardi, S. (2014). Inequality in education: Can Italian disadvantaged students close the gap? *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 52(C), 8-20.
- Aldrich, D. (2012). *Building Resilience: Social Capital in Post-disaster Recovery*. Chicago: University of Chicago Press.
- Balovlenkov, Katrina (2013). Social Capital. *Encyclopedia of Social Work, Oxford Research Encyclopedias*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.361>
- Bartolini, S., Bilancini, E., & Sarracino, F. (2009). Sociability predicts happiness: World-wide evidence from time series. Department of Economics University of Siena 579, Department of Economics, University of Siena.
- Beals, R., Zimny, S., Lyons, F., & Bobbitt, O. (2021, September). Activating Social Capital: How Peer and Socio-Emotional Mentoring Facilitate Resilience and Success for Community College Students. In *Frontiers in Education* (Vol. 6, p. 667869). Frontiers Media SA.
- Bolzan, N. & Gale, F. (2018). Social resilience: Transformation in two Australian communities facing chronic adversity, *International Social Work*, 61 (6), 843- 856.
- Bourdieu, p. (1986). "The forms of capital", in J. G. Richardson(ed). *Handbook of Theory and Research for the sociology of Education*. New York: landon: Greenwood press.
- Chaskin, R. (2008). Resilience, community, and resilient communities: conditioning contexts and collective action. *Child Care in Practice*, 14(1),65-74.
- Coleman JS. (1987). The creation and destruction of social capital: Implications for the law. *Notre Dame Journal of Law, Ethics and Public Policy*, 88 (3), 375-404.
- De Silva MJ, McKenzie K, Harpham T, Huttly SR. (2005). Social capital and mental illness: A systematic review. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 59, 619-627.
- Durham, T. (2009). This too shall pass: Academic resilience after a perceived failure. Unpublished doctoral dissertation, School of Education, University of Kansas.

- Eghdampour, R., Kashti Ararai, N., Esmaili, R. (2018). Identifying factors affecting social responsibility of higher education student's, *Qualitative Research in Curriculum*, 3(9), 139-169. doi: 10.22054/qric.2018.9680
- Elliott, J., Haney, T., & Sams-Abiodun, P. (2010). Limits to Social Capital: Comparing Network Assistance in Two New Orleans Neighborhoods Devastated by Hurricane Katrina. *Sociological Quarterly*, 51(4), 624-648.
- Fallon, C. M. (2010). School Factors that Promote Academic Resilience in Urban Latino High School Students. Doctoral Dissertation paper 122, Loyola University, Chicago.
- Fergus S, Zimmerman M. (2006). Adolescent resilience: A framework for understanding health development in the face of risk. *Annual Review of Public Health*, 26, 399-419. First Annual Interior of B.C. Food Sovereignty Conference.
- Gamoran, A., Miller, H. K., Fiel, J. E., & Valentine, J. L. (2021). Social Capital and Student Achievement: An Intervention-Based Test of Theory. *Sociology of Education*, 94(4), 294- 315.
- Healy S. Cultural (2006). Resilience, Identity and the Restructuring of Political Power in Bolivia. Paper Submitted for the 11th Biennial Conference of the International Association for the Study of Common Property; Bali, Indonesia.
- Huang, D., Lin, W., Luo, Y., & Liu, Y. (2022). Impact of social work services on the resilience of migrant children. *Research on Social Work Practice*, 32(3), 345.
- Kalaitzaki, A., Tsouvelas, G., & Koukouli, S. (2021). Social capital, social support and perceived stress in college students: The role of resilience and life satisfaction. *Stress and Health*, 37(3), 454-465.
- Ledogar, R. J., & Fleming, J. (2008). Social capital and resilience: A review of concepts and selected literature relevant to Aboriginal youth resilience research. *Pimatisiwin*, 6(2), 25.
- Magis, K. (2010). Community resilience: An indicator of social sustainability. *Society and Natural Resources*, 23, 401-406.
- Maye-Banbury, A. & McNally, M. (2020). Fortifying futures: how older boomerangers in English multigenerational household's boost resilience through social capital accumulation and distribution. *Housing Studies*, 35 (3), 439- 457.
- Mayunga, J. S. (2007) Understanding and applying the concept of community disaster resilience: a capital-based approach. *Summer Academy for Social Vulnerability and Resilience Building*, 1 (1), 1-16.
- Pretty, J. and Ward, H. (2001). Social capital and the environment. *World Development*, 29(2), 209 – 227.
- Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work*. Princeton: NJ: Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (1995). Tuning in, tuning out: The strange disappearance of social capital in America. *PS: Political science & politics*, 28(4), 664-683.
- Riley, J. R., and Masten, A. S. (2005). *Resilience in context, in Resilience in Children, Families, and Communities: Linking Context to Practice and Policy*, eds R. D. Peters, B. Leadbeater, and R. McMahon (New York: Kluwer Academic/Plenum), 13-25.
- Rutter, M. (1998). *Antisocial Behavior by Young People*. New York: Cambridge University Press.
- Shaw, D. & Scully, J. & Hart, T. (2014). The paradox of social resilience: How cognitive strategies and coping mechanisms attenuate and accentuate resilience. *Global Environmental Change*, 25, 194-203.
- Steensma, H., Heijer, M. D., & Stallen, V. (2007). Effects of resilience training on the reduction of stress and depression among Dutch workers. *Quarterly of Community Health Education*, 27 (2), 145-159.
- Tudor, K. E., & Spray, C. M. (2017). Approaches to measuring academic resilience: A systematic review. *International Journal of Research Studies in Education*, 7(4).
- Veenstra, G. (2002). Explicating Social Capital: Trust and Participation in the Civil Space. *The Canadian Journal of Sociology*, 27 (4), 547-572.
- Wardekker, A., Wilk, B., Brown, V., Uittenbroek, C., Mees, H., Driessen, P. & Runhaar, H. (2020). A diagnostic tool for supporting policymaking on urban resilience. *Cities*, 101, 1-12.